

REALISMUS

Nový styl se začíná objevovat v 60. letech 19. století, kdy si po období národního sebeuvědomění osvícenější část místní inteligence začíná klást sociální otázky, které se promítají veškerého kulturního i politického dění.

Dochází i k proměně čtenářského publika – brazilskou aristokracii spjatou s cukrem a kávou nahradila buržoazie vzešlá z průmyslu a obchodu.

Do Brazílie přicházejí myšlenky spojené s vědeckým materialismem, darwinistický evolucionismem a filozofický pozitivismem (Comte, Spencer, Taine).

Mezi autory je patrný vliv hlavně francouzské literatury (Stendhal, Flaubert, Balzac, později představitel naturalismu Zola – vševládající dědičnost a fyziologie), z portugalské literatury potom Eça de Queiroz – přestože i on se nechá inspirovat francouzskými romanopisci, obohatí portugalskou literaturu o nová témata i jazykové prostředky.

„Realita“, kterou romantický idealismus představoval ve vzorcích, znovu vstupuje do literárních děl v co nejuvěrnější podobě.

Charakteristika realismu:

- Autoři nového stylu odmítají hrdinu a místo toho zachycují výjevy z každodenního života; již nestylizují a nestaví do protikladu zlo a dobro, krásné a ošklivé., ale nechají je prolínat.
- Cílem je pravdivost výrazu a věrné líčení konkrétních situací a postav, objektivní popis, u něž se autor zdržuje vlastního názoru.
- Důraz se klade na prostředí, rasu a dobu, tzn. Na kontext, ve kterém se příběhy odehrávají.
- Vzory z minulých časů tak drahé romantikům jsou nahrazeny fakty a osobami ze současného života, zkoumaného do detailu.
- Rytmus vyprávění je zpomalován podrobnými popisy.
- Po jazykové stránce – příklon ke každodenním a prostým slovům.

Realismus není v Brazílii jednotlivý stylistický proud, ale historické období, které trvá od sedmdesátých let 19. století až do počátků století 20.

I politické myšlenky přicházejí z Francie, které se v brazilském kontextu prosazují jako ideje protiotrokářské, protiklerikální a republikánské.

Uvnitř Brazílie se pak nový pohled na svět se šíří z univerzit, a to především z právnických fakult v São Paulu a Recife – evropský realismus sem přichází z Portugalska, Francie a Německa.

Revoluce v brazilském myšlení samotném však přišla ze Severovýchodu, přesněji z Ceará.

Mezi lety 1872-1875, **Cearská francouzská akademie** založená v hlavním městě oblasti, Fortaleza, shromáždila mladé intelektuály, kteří se filozoficky a literárně angažovali ve jménu myšlenek Hippolyta Taina, Augusta Comta a Herberta Spencera. Nejvýznamnějšími osobnostmi byly **Capistrano de Abreu** a **Araripe Júnior**.

Stejně literární a intelektuální hnutí se formuje také v Recife, kolem ústřední postavy **Tobiase Barreta**

- ten se přestal se věnovat romantické poezii a přešel k vědecké a filozofické próze a k řečnictví; do brazilské kultury uvedl mýtus velké německé filozofie
- kolem něj se shromáždila tzv. **recifská škola**.

Objevuje se i literární separatismus, který věří, že přírodní a společenské podmínky zásadním způsobem oddělují literaturu Severu a Jihu Brazílie a tím udržují regionalistický a romantický mýtus prapůvodního a autentického národa s kořeny na Severovýchodě, v kraji svatých mužů (beatos) a pistolníků, kteří budou v každé době přitahovat zájem sociologů, folkloristů i spisovatelů.

Hlavním představitelem separatistů je **Franklin Távora (1842-1888)**

- uvedl do brazilské literatury zálibu ve folklórně laděné rozprávce s lidovým nádechem – stylizuje Severovýchod do polohy mezi magickým a groteskním
- napsal indianistický román *Indiáni od Jaguaribe* (1862) a další regionalistické romány: např. *Sňatek na předměstí* (1869), *Vlasáč* (1876) – v jeho dílech je ještě patrný silný vliv romantismu.

DĚJEPISCI A POLITICI, KRITIKOVÉ A ŘEČNÍCI

Joaquim Nabuco (1849-1910)

Narodil se v Recife jako potomek bohatých plantážníků a politiků

Byl aktivním politikem, stoupencem liberálního monarchismu, výborný diplomat a řečník, zanícený bojovník za zrušení otroctví – katolicko-romantické vidění světa odlehčené racionalismem, nativistické cítění usměřované kosmopolitním rozhledem.

Nelze oddělovat Nabuca politika od Nabuca literáta – psal především politická a dějepisná díla

Státník doby císařství (Um estadista do Império, 1899)

- jedná se o životopis jeho otce, který byl senátorem; ve výsledku ale vytvořil velkolepou fresku Brazílie za doby císaře Pedra II.

Aureliano Tavares Bastos (1839-1875)

Politik, zastánce abolicionismu, republikanismu a demokracie, obhajoval oddělení církve od státu.

Amazonská pánev (O vale do Amazonas: a livre navegação do Amazonas, estatística, produções, comércio, questões fiscais do vale do Amazonas, 1866) – střízlivá zpráva o Amazonii.

Eduardo Prado (1860-1901)

Politik, umírněný liberální reformista, dandy se svěťáckými sklony, světooběžník ctící monarchistické ideály – stal se inspirací Ecy de Queiroz pro Hyacinta z knihy *Kráčej a čti*.

Politická krize, která nastala s nástupem republiky jej nechala procitnout k existenciálním otázkám, požaduje korigovat přehmaty vojenské diktatury v prvních letech republiky a hájí návrat monarchie.

Kromě cestopisných fejetonů psal i sarkastické pamflety, které publikoval ve sbírce *Velebnost vojenské diktatury* (Fastos da ditadura militar, 1890)

Americká iluze (A ilusão americana, 1893) – esej, v níž demystifikuje USA, které jsou uznávány jako zářný vzor demokracie a ukazuje je v jejich imperialistické a kořistnické podobě.

Capistrano de Abreu (1853-1927)

Rodák z Ceará, jeden z nejvýznamnějších brazilských historiků Brazílie, který je protipólem Varnhagena.

Zamýšlel sepsat dějiny Brazílie, ale nakonec zůstal u jednotlivých esejů a studií – byl nejen vědecky přesný, ale měl i obrovský intelektuální přesah – dokázal nastítnit historická fakta v jejich hospodářském, společenském, mravním a politickém rozměru, hledal „klíče“, které by tyto jevy vysvětlovaly.

Psal i jazykovědné a literární eseje (je autorem označení „kondorská škola“), studie historické a etnologické: *Objevení Brazílie a její rozvoj v 16. století; Kapitoly z koloniálních dějin; Jazyk Kašinahuů*.

Byl prvním, kdo dokázal do brazilského dějepisectví vnést také zeměpis, národopis a dějiny v sociologickém i etnologickém pojetí – dokázal odhalit jejich vnitřní sepětí

- vytvořil teorii koloniální literatury, která se zakládá na pojmech klima, země, rasa; odvrátil se od mýtu dobrého divocha.

REALISTICKÝ ROMÁN

Předchůdcem realistického románu jsou *Paměti policejního seržanta od Manuela Antônia de Almeidy*, napsaný ještě v době romantismu.

Vikomt Taunay (1843-1899)

Napsal první brazilský skutečně realistický román.

Jeho rodiče byli Francouzi, on sám se již narodil v Brazílii.

Vstoupil do literatury vybaven evropskou vzdělaností a karteziánským duchem ještě posíleným studiem fyziky, matematiky, mineralogie, botaniky, zálibou v analýze... to vše se projevuje v jeho díle.

Inocência (RJ, 1872)

Jeho nejproslulejší román – obrovský úspěch doma i v zahraničí, kde byl ctěn jako typický příklad nové americké literatury, která sladřovala romantický základ postav s barvitým realismem zachycující scény a zvyky sertãa.

Histórias brasileiras (Brazilské příběhy, 1874)

Raul Pompéia (1863, Angra dos Reis, RJ – 1895 Rio de Janeiro)

Byl zapáleným stoupencem republikanismu a zrušení otroctví

O Ateneu

- stylisticky obtížně uchopitelný román – realistický, impresionistický svou nervózní plasticitou některých portrétů a popisů prostředí, expresionistický svou zálibou v morbidním a groteskním, jejichž prostřednictvím bezlícově deformuje svět dospívajícího
- vychází ze svých vzpomínek a zkušeností – Sérgio, dosívající chlapec tváří tvář kruté lhostejnosti školy a tváří tvář společnosti, kde vítězí ten silnější; hlavní hrdina onemocní, aby se pak jeho uzdravení proměnilo v požár školy, který způsobí.
- Škola jako mikrokosmos společnosti – zákon silnějšího, darwinismus, který vládne všemu.

Podívejme se na krátkou ukázkou, ve které je škola popisována jako mikrokosmos světa dospělých, ovládána penězi a ekonomickými zájmy, jejichž síť vytvářejí samotní studenti:

As especulações moviam-se como o bem conhecido ofício das corretagens. Havia capitalistas e usurários, finórios e papalvos... A principal moeda era o selo. No comércio do selo é que fervia a agitação de empório, contratos de cobica, de agiotagem, de esperteza, de fraude. Acumulavam-se valores, circulavam, frutificavam: conspiravam os sindicatos, arfava o fluxo, o refluxo das altas e das depreciações; os inexpertos arruinavam-se, e havia banqueiros atilados, espapando banhas de prosperidade.

Samotný autor, Raul Pompéia, spáchá ve 32 letech sebevraždu.

Největším realistickým romanopiscem je **Machado de Assis**, kterému věnujeme celou příští přednášku.

LITERÁRNÍ KRITIKA

Vychází z pozitivismu a evolucionismu, které zkoumají společnost i lidové zvyky a snaží se určit „vztahy vládnoucí mezi intelektuálním životem a politickými, společenskými a hospodářskými dějinami příslušné země“, jak definoval funkci literárního kritika Sílvio Romero.

Sílvio Romero (1851-1914)

- Narodil se v Sergipe a ze všech jeho aktivit vyzařuje „duch Severovýchodu“ .
- Dal jméno „recifské škole“ – velcí intelektuálové s filozofickým a sociologickým germanofilstvím (oproti intelektuálům z Ria de Janeiro, kteří byli ve své většině frankofilní) – za největšího brazilského spisovatele své doby považoval Tobiase Barreta.
- Věnoval se filozofii, sociologii, folklóru, politice a literatuře – napsal: *Filosofie v Brazílii*; *Brazilská literatura a moderní kritika*; *Brazilský národopis* (Etnografia brasileira); *Parlamentní a prezidentský systém v Brazílii*; *Eseje z filozofie práva*; *Brazílie sociální*.

Jeho nejdůležitějším dílem jsou *Dějiny brazilské literatury* (1888)

- jsou zahájením moderní brazilské literární historiografie
- vnímá brazilskou literaturu jako výraz národního ducha, povahy a sklonů
- došel k pojmu brazilské „kulturní míšenectví“ (mestiçagem cultural) – je vepsáno do veškerých společenských projevů země, včetně literárního a má původ v rasovém míšení černochů, Evropanů a domorodců ve velmi svébytném prostředí a souvislostech
- věnuje se určujícím činitelům brazilské literatury: prostředí, rasa, lidové tradice, politické a společenské instituce, cizí vlivy
- projevuje se v nich však krátkozraký pohled na některé jeho vrstevníky – např. Machado de Assis a symbolisté, které nedokázal docenit.

Araripe Júnior (1848-1911)

Soudní úředník a politik z významné rodiny ze severovýchodu, z Ceará.

Byl na jedné straně kosmopolitnější než Romero nebo Barreto, na druhé straně se vracel k romanticky národnostně orientovanému myšlení (vyzdvihuje mýtus indiána a vyváří kult Alencara).

José Veríssimo (1857-1916)

Od svých dvou kolegů se liší jemnějším estetickým cítěním a vyhraněnějším pojetí literatury

Dějiny brazilské literatury od Benta Teixeiry (1601) po Machada de Assis (1908) – vyšly v Riu de Janeiru v roce 1916

Na rozdíl od Romera podléhá působení svých současníků, jejichž hodnotu dokáže ocenit na jejich estetickém vkusu spíše než na jejich dosavadním úspěchu – dokáže tak rozpoznat výjimečnost Machada de Assis, vůči kterému byl například Romero až nepřátelský.